

Ангелина Ж. Банковић*

АРХИТЕКТУРА И ИЗГРАДЊА ЗГРАДЕ УНИВЕРЗИТЕТСКЕ ДЕЧЈЕ КЛИНИКЕ У БЕОГРАДУ (1932–1947)

САЖЕТАК: Зграда Универзитетске дечје клинике у Београду носи епитет једног од најзначајнијих објеката српске модерне архитектуре и најважнијег остварења архитекте Милана Злоковића. Проглашена је за споменик културе и била је предмет многобројних истраживања. Ипак, до сада није публикован ниједан рад који је у потпуности посвећен овом објекту, и у склопу којег су разматрани околности њеног настанка и изградње, организација простора, као и измене које су спроведене након Другог светског рата. Зато је циљ овог рада да, користећи првенствено архивске, претходно непубликоване изворе, који су сачувани у различитим установама, и са уважавањем резултата аутора који су се у претходном периоду бавили архитектуром зграде Универзитетске дечје клинике, расветли многобројне податке везане за објекат и његов настанак, који су остали на маргинама ранијих истраживања.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Универзитетска дечја клиника, Милан Злоковић, Матија Амброжић, болничка архитектура, модернизам, међуратна архитектура.

Увод

Иако се зграда Дечје клинике (данас Универзитетска дечја клиника) у Тиршовој улици 10 у Београду често истиче као једно од најзначајнијих остварења српске модерне архитектуре и најважније пројектантско дело архитекте Милана Злоковића, до сада није публикован рад који је посвећен искључиво том објекту и у којем су, уз архитектуру, разматране и околности његовог настанка. Зграда је 1992. године проглашена за споменик културе,¹ а и пре и након тога је била предмет истраживања,

* Музеј града Београда, музејска саветница и научна сарадница; angelina.bankovic@mgb.org.rs

¹ Службени лист града Београда 26/92; Завод за заштиту споменика културе града Београда, доносије споменика културе 240/3; <https://beogradskonasledje.rs/arhiva-2/univerzitetska-decja-klinika> (приступљено 14. 9. 2023).

која су се првенствено односила на њену архитектуру и остварене домете пројектанта (МАНЕВИЋ 1979: 213–217; МАНЕВИЋ 1989: 26–29; 2008: 148–150; ЂУРЂЕВИЋ 1991: 159–160; ВЛАГОЈЕВИЋ 2003: 205–210, 217–222; 2015: 105–107; РАНИЋ 2010: 54–58; ПАНИЋ 2011: 89–97; МИШИЋ 2022: 205–206; АНТЕШЕВИЋ 2023: 61–62; КАДИЈЕВИЋ 2023: 168; РУТНИК РИСА 2023: 51). Циљ овог рада је да се тај објекат представи у целини, што подразумева и његову унутрашњу организацију, намене и околности настанка. Осим публикованим подацима, пажња је посвећена архивским изворима који нису били у фокусу ранијих истраживања, а сачувани су у различитим институцијама, првенствено у архиви Универзитетске дечје клинике у Београду, али и у Архиву Југославије, Државном архиву Србије, Историјском архиву Београда, Легату Милана Злоковића у Музеју града Београда и Фондацији „Милан Злоковић”. У раду су приказани околности и разлози који су довели до подизања наведеног објекта – његовог пројектовања и хронологије изградње, као и дешавања након Другог светског рата.

Околности које су претходиле подизању зграде Дечје клинике

Медицински факултет у Београду започео је са радом 1920. године и од самог почетка је конципиран тако да је настава подразумевала теоријски и практичан рад. Зато су, паралелно са формирањем предмета на Факултету, осниване и клинике чији су управници били професори на датом предмету, а на којима је студентима био омогућен контакт са пацијентима. Прво су ангажовани професори и оспособљене просторије само за оне предмете који су се изучавали на првој години студија, а затим се радило на обезбеђивању неопходних ресурса за предмете који су долазили на ред касније. Настанак Дечје клинике је био у директној вези са формирањем катедре за педијатрију, предвиђеном од деветог семестра, односно школске 1924/25. године.² И она се, одмах по оснивању, суочила са истим проблемом са којим су се сусретале и друге клинике, односно са недостатком просторија за рад.³ Рад са пацијентима је ипак започет почетком 1925. године у изнајмљеним просторијама у приземљу стамбене зграде у Улици Милоша Великог 69 (данас Улица кнеза Милоша 79) (АМБРОЖИЋ 1934: 1; ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ 2022: 497–498).⁴ Тада је управник Клинике био доктор Франц Грејер (Franciszek Groër), који је у Београду боравио само током школске 1924/1925. године (ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ 2022: 490–493, 497–501).⁵ На његово место је, почетком 1926/1927.

² За више о оснивању Медицинског факултета у Београду: *МЕДИЦИНСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ 1920–1935* 1935.

³ О начинима на који су решавана питања смештаја различитих клиника погледати: *МЕДИЦИНСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ 1920–1935* 1935.

⁴ Вид. и: Архива Универзитетске дечје клинике (УДК), извештај о раду Клинике до 1932, бр. 230 од 28. 12. 1932; „Дечја клиника” 1935: 92–93; *Време*, 21. јануар 1925, 4.

⁵ Јовановић Симић наводи да је услов који је Грејер поставио кад је прихватио да дође у Београд био да се до наредне школске године Клиници обезбеди сопствена зграда у којој би било довољно простора за лежеће пацијенте, поликлинику и наставу. Лично се ангажовао на припреми скица за зграду, на основу којих је архитекта Светозар Јовановић израдио пројекат и предрачун трошкова. Недостатак

Сл. 1. Спољашњи изглед баракe на Губеревцу, око 1930. године (архива УДК)

школске године, из Љубљане дошао доктор Матија Амброжић,⁶ који се, одмах по ступању на дужност, посветио обезбеђивању адекватног простора за рад Клинике. После неколико неуспелих покушаја, Дечја клиника је усељена у привремени објекат Завода за здравствену заштиту матера и деце, који је 1927. године основало Министарство народног здравља (Амброжић 1934: 3–4). То је била баракa која се налазила у близини данашње Мостарске петље, на некадашњем Губеревцу, на адреси Улица кнеза Милоша 71 (сл. 1).⁷

финансијских средстава онемогућио је изградњу планирану за пролеће 1925. године, након чега се Грејер вратио у Лавов.

⁶ Архива УДК, извештај о раду Клинике до 1932, бр. 230 од 28. 12. 1932.

⁷ Рад Клинике у том простору је почео 1. фебруара 1928. У њему су функционисали настава, дечја поликлиника и, по први пут од оснивања, одељење за лежеће пацијенте са 30 постеља. То је био један од више сличних објеката који су припадали Министарству народног здравља. Углавном су биле у питању баракe, подигнуте средствима од репарације добијене након Првог светског рата („Дечја клиника” 1935: 93–95; „III интерна клиника” 1935: 76). За више о неповољној здравственој ситуацији у Београду и покушајима да се она унапреди: Рутник РИСА 2023: 45–55.

Пројектовање нове зграде Дечје клинике: хронологија и допринос доктора Матије Амброжића

Барака на Губеревцу била је привремени објекат, за који је на више места наведено да је био изграђен од „дрвета и хартије”.⁸ То решење никада није посматрано као трајно и идеја о подизању сопствене зграде за Клинику није престала да буде актуелна. Значајнији помак у том смеру био је омогућен пресељењем Астрономске опсерваторије, која се налазила у блоку између данашњег Булевар ослобођења и улица Пастерове и Тиршове (Амброжић 1934: 7).⁹ Тај простор су управник Клинике и представници Медицинског факултета сматрали идеалним за подизање зграде, а разлоге за то су видели у близини осталих зграда и болница Факултета, али и Трга Славија, који је био значајно саобраћајно чвориште и пацијентима обезбеђивао једноставан приступ (Амброжић 1934: 8–9).

Међутим, Генералним планом за град Београд из 1923–1924. године било је предвиђено да се Катићева улица продужи до Пастерове. Због тога је, да би се ту могла подићи зграда Клинике, било неопходно да се измени Генерални план. Захтев за измену је Општини града Београда упутио Универзитет, а томе је претходило испитивање терена које је спровела комисија у саставу: Димитрије Антић, декан Медицинског факултета, Павле Вујевић, управник Метеоролошке опсерваторије, и доктор Матија Амброжић. Они су изашли на терен са циљем да прегледају земљиште и одреде површину потребну за зграду Клинике. Установили су да је земљиште ограничено улицама Војводе Миленка (данас Тиршова), Пастеровом, Делиградском и Булеваром ослобођења и подељено на три дела. Метеоролошка опсерваторија је користила део између Пастерове и Војводе Миленка, а према Булевару ослобођења, простор између исте две улице, али према Делиградској, био је уступљен Соколском друштву „Матица”, док је онај у средини користила Астрономска опсерваторија. Чланови комисије су предности те парцеле видели и у „климатским приликама” и могућности уређења баште.¹⁰ Општина града Београда је измену Генералног плана одобрила у марту 1933. и земљиште уступила Медицинском факултету на период од 99 година, уз накнаду од 100 динара годишње.¹¹

Пројектовању зграде се приступило и пре него што је та измена званично усвојена, а подаци о томе су сачувани у извештајима и дописима доктора Амброжића. Он наводи како му се, почетком јуна 1932, јавио ректор Београдског универзитета

⁸ Архива УДК, извештај о раду Клинике до 1932, бр. 230 од 28. 12. 1932; допис бр. 2234 од 3. 3. 1934, који је декан Медицинског факултета Рихард Буријан упутио ректору Универзитета („Дечја клиника” 1935: 93–95).

⁹ Изградња новог комплекса Астрономске опсерваторије, данас на адреси Волгина а 7, трајала је од 1929. до 1932. (Милашиновић Марић 2001: 49–56).

¹⁰ Извештај је сачуван у архиви УДК, али му недостаје последња страна са потписима чланова комисије и датумом.

¹¹ Измена је усвојена на Трећој редовној седници Одбора Општине града Београда, 24. 3. 1933. године (АЈ-62, фасцикла 1423; препис Решења сачуван је и у архиви УДК).

и саветовао му да одмах почне са припремом студија за нову зграду. Пошто је самостално започео рад на скицама, Амброжић је почео да тражи архитекту који би те скице прилагодио (АМБРОЖИЋ 1934: 7–8).¹² То искуство је детаљније описао у елаборату који је упутио Министарству грађевина 1941:

израдио сам најпре сам за себе једноставне скице свих основа и главних пресека зграде како сам је ја замишљао. Уједно сам тражио архитекту који би према мојим цртежима израдио технички исправне скице планова. Тада архитекту са горе поменутих квалитетима [мисли се на искуство у пројектовању болничких објеката] нисам нашао. Почетком јуна 1932. године упознао сам каснијег пројектанта Дечје клинике, тадашњег асистента Универзитета при катедри за јавне грађевине. Када се повео разговор о пројекту нове Дечје клинике, он ми је одмах изјавио да се још није бавио са проблемима грађења болница, али да га ти проблеми много интересују и да им се нарочито жели посветити у оквиру катедре којој припада. Са одушевљењем је пристао да без изгледа на евентуални хонорар обради и преради моје „идејне скице“ (АМБРОЖИЋ 1941: 2).¹³

На другом месту је записао:

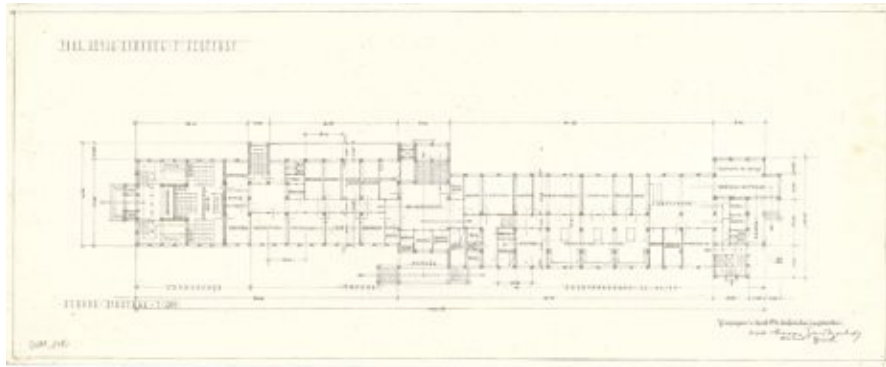
Препоручен ми је г. архитект Милан Злоковић, тада асистент при катедри за јавне грађевине, данашњи доцент Универзитета, који је врло радо пристао на мој предлог. У току лета и јесени исте године, г. Злоковић је израдио, на основу веома темељних студија и у сталној сарадњи са мном, две идејне скице, које сам упутио Универзитетским властима.¹⁴

На основу тога је могуће и дефинитивно утврдити када је настао пројекат за зграду Дечје клинике. Већина истраживача је наводила 1933. годину (МАНЕВИЋ 1979:

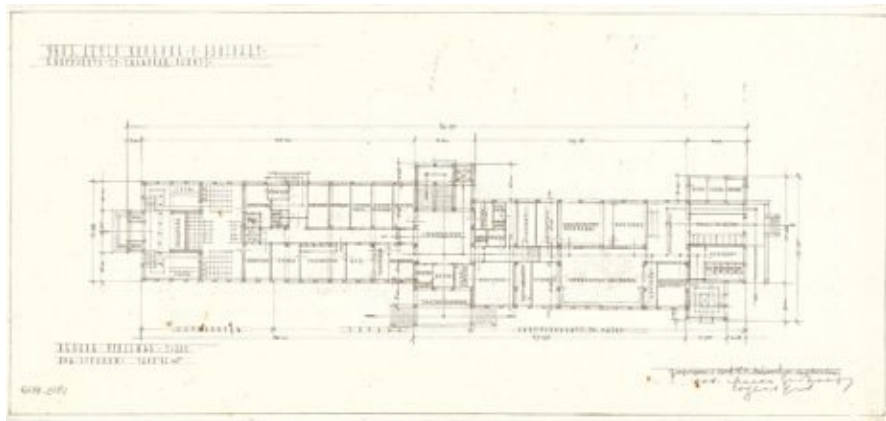
¹² Архива УДК, допис бр. 496 од 19. 9. 1932. Податак како је Амброжић извео прелиминарне скице се појављује и у оновременој штампи („Београд ће добити нову модерну универзитетску Дечју клинику“ 1935: 6). У архиви УДК се чувају скице рађене руком, са латиничним исписима и датумом 9. јул 1932. Вид. и: МАНЕВИЋ 1989: 28.

¹³ АЈ-62, фасцикла 1424, допис без деловодног броја од 16. 6. 1941. године, уз који је Амброжић доставио и елаборат на 15 страна насловљен „Неколико мисли лекара о организацији грађења болничких објеката“. Исти елаборат је сачуван и у фонду Матије Амброжића у Музеју науке и технике, али без друге стране. У њему је Амброжић, међутим, истакао да би било боље да је на пројекту радио архитекта са искуством у пројектовању болничких зграда, јер је Злоковићево неискуство, када се дошло до унутрашњег уређења, условило да радови буду успорени, да се касни и да Амброжић лично мора врло активно да се ангажује. О Злоковићевом кашњењу сведочи и неколико дописа сачуваних у архиви УДК, које му је Амброжић слао. У два дописа из 23. маја 1940. године, Амброжић га моли да „изволи одмах поднети потребан предрачун са осталим подацима“, а везано за водоводне инсталације и санитарије (дописи бр. 628 и 629). Да је таква динамика била уобичајена указује и допис који је Амброжић послао скоро годину дана касније, 6. марта 1941, у којем између осталог стоји: „Неопходно је да напрегнемо све снаге да што је могуће скратимо време за које нова зграда има још да претставља умртвљени материјални и морални капитал. Стога Вас молим да изволите похитати са доконачном обрадом свих још потребних пројеката и предрачуна... Стога Вас молим да ми у року од неколико дана изволите доставити обећане податке на бар приближни предрачун радова који су још потребни.“

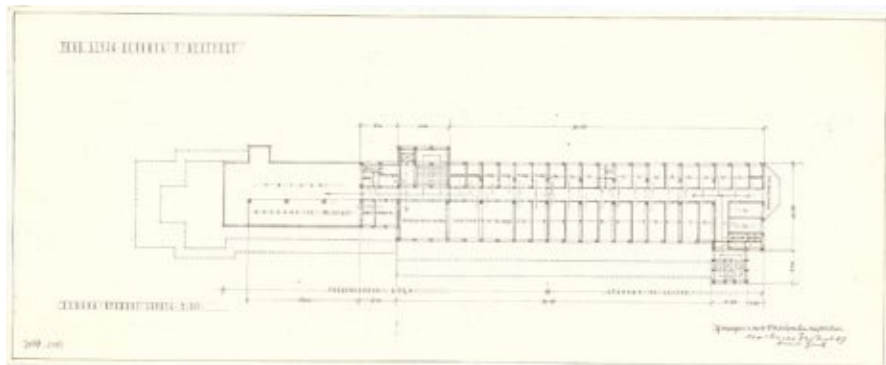
¹⁴ Архива УДК, допис бр. 391 од 1. 7. 1936.

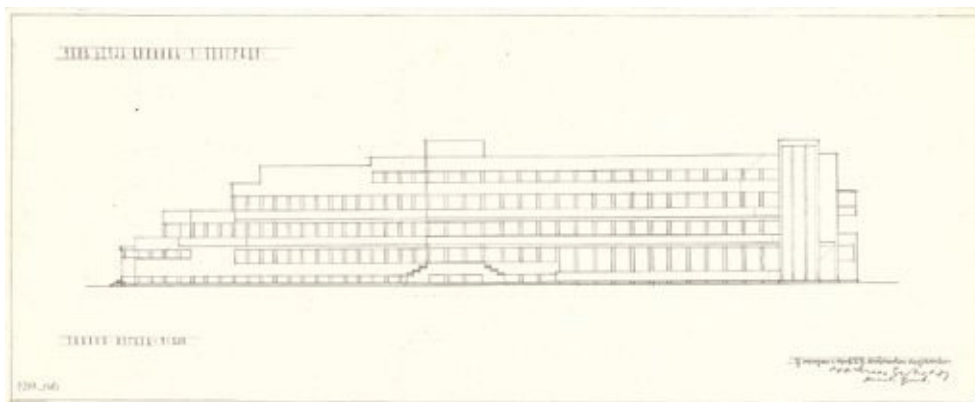
Сл. 2. Основа приземља нове зграде Дечје клинике, прва идејна варијанта, 1932. година (МГБ, ЛМЗ_1142)

Сл. 3. Основа приземља нове зграде Дечје клинике, друга идејна варијанта, 1932. година (МГБ, ЛМЗ_1147)

Сл. 4. Основа кровног спрата нове зграде Дечје клинике, прва идејна варијанта, 1932. година (МГБ, ЛМЗ_1145)

Сл. 5. Главни изглед нове зграде Дечје клинике, прва идејна варијанта, 1932. година (МГБ, ЛМЗ_1151)

213–216; МАНЕВИЋ 1989: 26–28; 2008: 148–149),¹⁵ али се, из докумената сачуваних у архиви Универзитетске дечје клинике, види да је прва идејна верзија пројекта била готова пре 19. септембра, а друга пре 22. децембра 1932, када их је Амброжић доставио Универзитету.¹⁶ У једном каснијем извештају Амброжић наводи 4. октобар 1933. као датум завршетка коначног пројекта.¹⁷

Наиме, након што је доставио прву верзију пројекта, Амброжић је добио усмено обавештење од ректора Универзитета да је неопходно да се трошкови изградње смање за 30%, као и да се она реализује у једној фази, уместо предложене две фазе. Тако је дошло до настанка другог идејног решења, према којем је кубатура зграде смањена са 23.978,64 на 16.607,40 m³, односно за око 1/3 (сл. 2–5).¹⁸ У једном допису је Амброжић навео да су смањења, поред рационализације просторија по броју и површини, постигнута тиме што су изостављена одељење за дечју хирургију и ваздушно одељење, смањена опште одељење и одељење за одојчад, а изолационо одељење пребачено је на другу страну, чиме је укинута једно степениште. Тиме би нова зграда имала места за 75–80 лежећих пацијената.¹⁹

¹⁵ Исто преузимају: ЂУРЂЕВИЋ 1991: 159; РАНИЋ 2010: 54; ПАНИЋ 2011: 89–90. Маневић помиње да Злоковић у својој аутобиографији датира пројекат у 1931. годину (1979: 213; 1989: 26), па Љиљана Благојевић разматра оба датовања (БЛАГОЈЕВИЋ 2015: 106). Иста ауторка је на другом месту пројекат датирала у 1933–1934. (БЛАГОЈЕВИЋ 2015: 24). Вид. и: БАНКОВИЋ 2021: 82–83.

¹⁶ Архива УДК, дописи бр. 496 од 19. 9. 1932. и бр. 626 од 22. 12. 1932.

¹⁷ Архива УДК, допис бр. 391 од 1. 7. 1936. То је и датум који је Злоковић записао на коначном пројекту који се такође чува у архиви УДК.

¹⁸ Архива УДК, дописи бр. 496 од 19. 9. 1932. и бр. 626 од 22. 12. 1932. Оба идејна решења се чувају у Легату Милана Злоковића у Музеју града Београда (МГБ, ЛМЗ_1141–1151; БАНКОВИЋ 2021: 82–83).

¹⁹ Архива УДК, допис бр. 626 од 22. 12. 1932. Треба скренути пажњу да већ у том допису Амброжић предлаже да се у случају одлуке да се формира ваздушно одељење, оно „може се подићи, од лаке грађе, на равном крову клинике”.

Сл. 6. Доктор Матија Амброжић (лево) и архитекта Милан Злоковић (у средини) разматрају пројекте нове зграде Дечје клинике, после 1936. године (архива УДК)

Амброжић је такође записао да је, након што је универзитеска управа изабрала једно до два предложена решења и израду пројекта поверила Злоковићу, путовао у иностранство о свом трошку и, носећи са собом идејну скицу, проучавао зграде новосаграђених дечјих болница и клиника и њихово унутрашње уређење, као и да се сањао са својим колегама, управницима, и са њима разматрао идејну скицу београдске Дечје клинике. Све прикупљене материјале је, након повратка, уступио Злоковићу, са којим је наставио блиско да сарађује и у наредним фазама (АМБРОЖИЋ 1941: 2) (сл. 6).²⁰

Било би вишеструко корисно ако би се међу Злоковићевим забелешкама које се чувају у Фондацији пронашле и његове импресије о пројектовању Клинике, чиме би биле употпуњене ове доктора Амброжића. Међутим, за сада је могуће разматрати само записе из његовог дневника, са путовања на које су отишли између 23. новембра 1936. и 20. јануара 1937. године. Из њих се сазнаје да су Злоковић и Амброжић обишли више градова у Европи да би прикупили неопходне информације за завршне радове на пројекту. Кренули су из Беча, па преко Прага, Дрездена, Берлина, Франкфурта, Келна, Диселдорфа, Минстера, Ротердама, Амстердама, Хага и Лајдена стигли до Брисела, углавном посећујући дечје болнице, али и друге болничке установе, и

²⁰ Архива УДК, допис бр. 391 од 1. 7. 1936.

састајући се са управницима тих установа и архитектама који су их пројектовали. Злоковић је у децембру наставио путовање самостално, обилазећи болничке зграде у Лондону, Паризу, Базелу, Цириху, Риму, и купујући литературу о болничкој архитектури. Пројекте за Клинику је, уз сталну сарадњу са Амброжићем, наставио да до-рађује 2. фебруара и коначно их предао надзорној архитектури Министарства грађевина Живани Богдановић, 18. фебруара 1937. године.²¹

Архитектура зграде Дечје клинике

Како је већ поменуто, о згради Дечје клинике су већ писали историчари уметности и архитектуре. Њене равне линије и кров, симетрија и прочишћене фасаде, функционализам испред естетике, окарактерисани су као репрезентативне одлике архитектуре модернизма (МАНЕВИЋ 1979: 216–217; МАНЕВИЋ 1989: 26–29; 2008: 148–150; БУРЂЕВИЋ 1991: 159–160; ВЛАГОЈЕВИЋ 2003: 205–210, 217–222; 2015: 105–107; РАНИЋ 2010: 54–58; ПАНИЋ 2011: 89–97; МИШИЋ 2022: 205–206; АНТЕШЕВИЋ 2023: 61–62; КАДИЈЕВИЋ 2023: 168) (сл. 7–9). Зоран Маневић (1979: 216; 1989: 29) први је Злоковићевом пројекту приписао утицаје ондашњих еминентних европских архитеката, попут Адолфа Лоса (Adolf Loos), Ле Корбизјеа (Le Corbusier) и, посебно, Алвара Алта (Alvar Aalto) и његовог пројекта Санаторијума за туберкулозне у Паимију.²² Исти аутор је разматрао и могућност утицаја конкурса за зграду Закладне и клиничке болнице у Загребу (1979: 216; 1989: 28), који је одржан током 1930–1931. као међународни конкурс за Закладну болницу и клинике Медицинског факултета (ВЈАЖИЋ КЛАРИН 2020: 286–288). Љиљана Благојевић је зграду у више наврата упоредила са бродом, истичући њен несиметрични положај на узаној парцели између две улице. Сличност са бродом она види и у организацији унутрашњег простора, где су собе организоване око подужне осе, као бродске кабине, али не негирајући условљеност таквог распореда примарном наменом зграде и ограниченим буџетом (2003: 210–211). Иста ауторка је прва истакла примену модуларне координације у пројектовању зграде Клинике. На фасадама, модул је уочљив у ритмичкој смени зидних површина са серијским и стандардизованим отворима. Основни тип прозора састоји се из два елемента, двокрилног прозора и надсветла, који се понављају на болесничким собама оријентисаним по дужини, док је надсветло самостално примењено за неопходна осветљења по хоризонталној осци. Тиме, иако је прозор резултат функционалних захтева зграде, начин његовог пројектовања је оригиналан и базиран на геометрији, а примена пропорција и

²¹ Дневник 2, 1936, Фондација „Милан Злоковић”, кутија 59; Злоковић је ту, између осталог, записао и како је каснио са предајом пројекта. У архиви УДК је сачуван и нацрт Амброжићевог дописа декану Медицинског факултета, с молбом да му се одобри одсуство од пет недеља, јер су њему и Злоковићу председник Министарског савета и министар спољних послова одобрили „субвенцију на име трошкова око научно-информативног путовања по иностранству у сврху прибављања материјала за израду пројеката завршних радова за Универзитетску дечју клинику у Београду”. Планирано је да обиђу Немачку и земље у њеном окружењу.

²² Вид. и: РАНИЋ 2010: 55–56; ПАНИЋ 2011: 90–91.

Сл. 7. Авионски снимак Дечје клинике и околине, 1952. година (МГБ, Ур_2212)

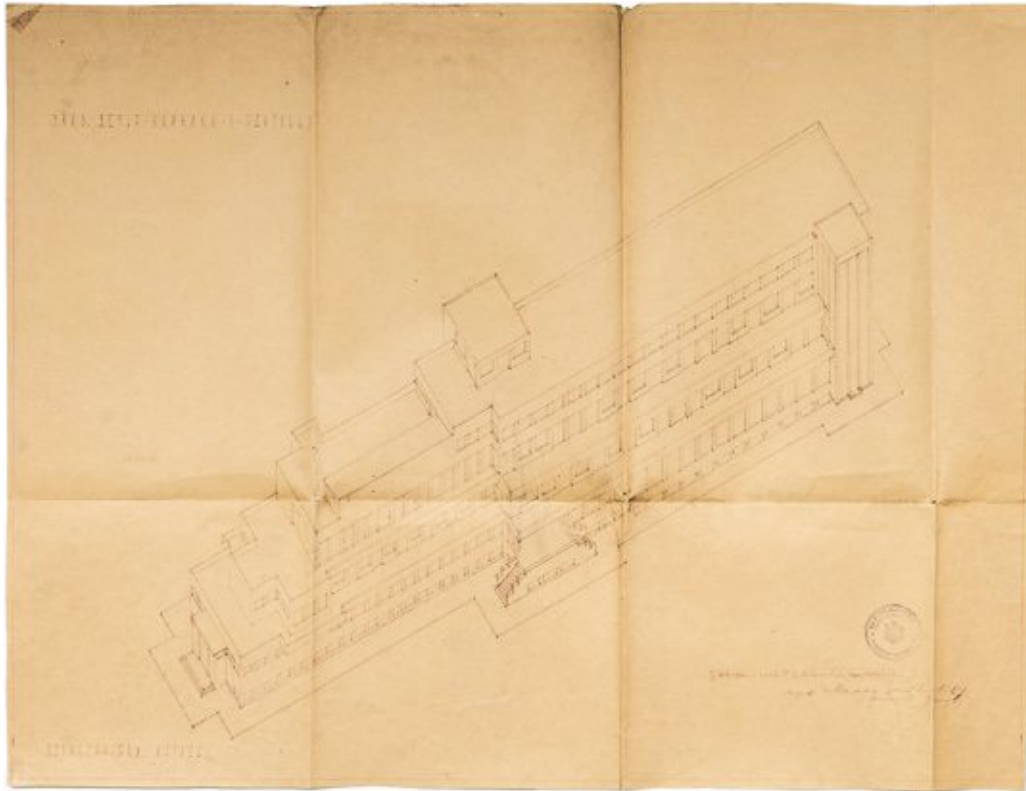
модуларне координације је планирана и пажљиво осмишљена (2003: 217–221).²³ Исто су приметили и Злоковићеви савременици, па је архитекта Иван Здравковић записао:

И по својој архитектонској концепцији и по своме спољашњем изгледу ова зграда претставља заиста последњу реч модерног изграђивања уопште. Ништа код ње није постављено а да нема своју намену или функцију... Осећа се извешан ритам између отвора и површина, а исто тако и између неједнаких висина и разних кровних завршетка (1940: 8).

О унутрашњој организацији зграде и њеним садржајима у ранијој литератури није било много речи, али су и о томе сачувани прецизни подаци, како у писаним изворима тако и на самим пројектима, на којима је уредно исписана намена сваке просторије (АМБРОЖИЋ 1934: 8–9).²⁴ Зграда је конципирана тако да се у њој сместе

²³ Злоковић је свој теоријски рад, посебно након Другог светског рата, у значајној мери посветио модуларној координацији. За више о томе, са референцама на Злоковићеве радове, погледати: МАЊА-НОВИЋ 2010: 69–96; МИТРОВИЋ, ЂОРЂЕВИЋ 2018: 187–213.

²⁴ Сачуван је технички опис уз пројекат, из априла 1936, који је потписао Злоковић, и где је прецизно наведено шта се на ком нивоу налази (АЈ-62, фасцикла 1423). Коначни пројекат се чува у архиви

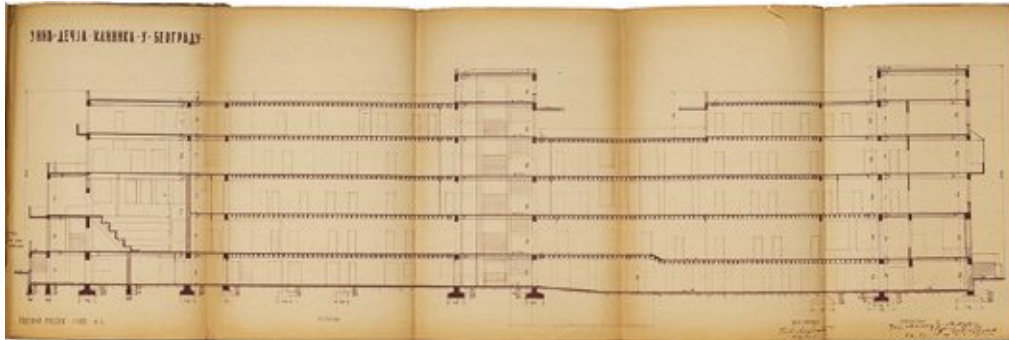
Сл. 8. Изометрија зграде Дечје клинике, из правца Булеvara ослобођења, усвојени пројекат, 1933. година (архива УДК)

педијатрија, која се налазила под ингеренцијом Дечје клинике, као и дечја хирургија, која је постојала као засебно одељење у склопу Опште државне болнице.²⁵ Била је намењена лечењу деце узраста до 14 година, а пројектована је тако да има подрум, сутерен, приземље, два спрата и кровни, односно трећи спрат.

У подруму су се налазили простори за централно грејање и гориво, док су у сутерену биле предвиђене економске просторије, попут кухиње са хладњачом, трпезарије за запослене, економата, централне перионице, млечне кухиње, магацинских простора и радионица, лифтова и степенишних комуникација. Ту су се налазили и једнособан стан за вратара и собе за запослене на Универзитету, са заједничким тоалетима и купатилом, али и хемијска лабораторија.

УДК, док се поједини листови идејних решења налазе у Легату Милана Злоковића у Музеју града Београда. Пројекти су сачувани и у Архиву Југославије (АЈ-62, фасцикла 1422).

²⁵ Ово одељење се, од свог оснивања 1921, такође више пута селило. У зграду у Тиршовој се селило 1947. („ДЕЧЈА ХИРУРШКА КЛИНИКА” 1970: 177–172).

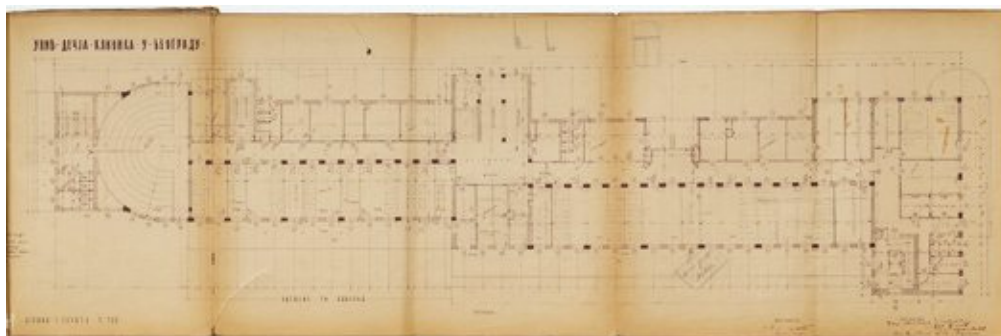
Сл. 9. Подужни пресек зграде Дечје клинике, из правца Соколског дома „Матица”, усвојени пројекат, 1933. година (архива УДК)

У приземљу је, у централном делу, позициониран према данашњем Булевару ослобођења, смештен главни улаз са тремом и ветробраном. У његовој непосредној близини су били главно степениште, лифтови и вестибил, ложа за вратара, гардеробе за лекаре и ординација дежурног лекара. Из Пастерове улице је био улаз за студенте, са засебним степеништем ка амфитеатру. Испод степеништа је требало да се нађе „клинички музеј”, а према централном делу зграде су се ређали други садржаји неопходни за наставу, попут библиотеке, архиве, канцеларија за асистента и управника, администрацију, и две собе за сестре. Из Тиршове улице је био улаз за пацијенте, односно у поликлинику. Прилаз је решен у виду рампе за деčја колица, преко које се стизало у простор намењен за њихово одлагање.²⁶ Кроз ветробран се улазило у пријемно одељење, повезано са боксовима за изолацију. С друге стране ходника су биле просторија за кременску светлост, апотека и чекаоница за мајке. Даље према централном делу су се налазиле ординације за хируршки преглед и преглед одојчади и веће деце, за електротерапију, а затим и простори за студентске вежбе, сестре, рендген и лабораторију.

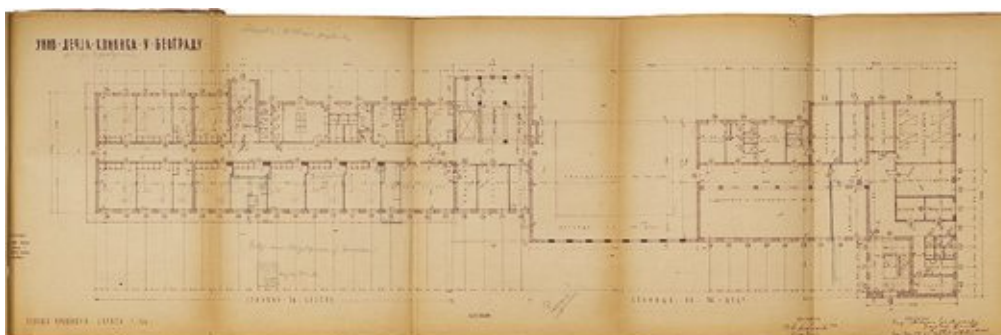
Ниво првог спрата према Пастеровој улици је такође заузимао амфитеатар. У тракту према Пастеровој се налазило одељење за одојчад, а према Тиршовој опште одељење. Собе за пацијенте су биле према Булевару ослобођења и постојале су веће и мање, намењене мајкама са децом. Та организација је нарушена само у блоку према Тиршовој, где су три собе за мајке са децом позициониране и на супротној страни зграде. Њу су, иначе, заузимале просторије друге намене, попут сестринских соба, лабораторија, ординација за прегледе, чајних кухиња, купатила и тоалета, обданишта, просторија за дојиље и веранди. У централном делу су биле смештене комуникације и економски садржаји (сл. 10).

На другом спрату су била два одељења, изолационо и хируршко. Организација је била слична оној на првом спрату, са собама позиционираним према Булевару

²⁶ Занимљиво је истаћи да је Злоковић у дневнику коментарисао колико му је изазовно било пројектовање те рампе: Дневник 2, 1936, Фондација „Милан Злоковић”, кутија 59, запис од 9. фебруара 1937. године.

Сл. 10. Основа првог спрата зграде Дечје клинике, усвојени пројекат, 1933. година (архива УДК)

Сл. 11. Основа кровног спрата зграде Дечје клинике, усвојени пројекат, 1933. година (архива УДК)

ослобођења, а осталим просторијама према Соколском дому „Матица”. Изолационо одељење је било смештено према Пастеровој и углавном се састојало из једнокреветних соба, али и неколико трокреветних. Хируршко одељење је било оријентисано према Тиршовој, где су у тракту најближем улици пројектоване велика операциона сала и сала за мале интервенције, просторија за наркозу, стерилизацију, лабораторију и инструментарку. Централни део је био решен на исти начин као и на првом спрату.

Последњи спрат је већ у првој идејној варијанти био намењен деци оболелој од туберкулозе. Због тога је његов доминатни део чинила кровна тераса, на коју су деца могла да изађу и проводе време на чистом ваздуху. Њена површина је значајно смањена већ у коначном пројекту, а позиција премештена из тракта према Пастеровој у онај према Тиршовој улици, ближе средишњем тракту зграде. Према Пастеровој су, у коначном пројекту, место нашле углавном двокреветне собе за становање сестара, док су према Тиршовој биле собе за децу оболелу од туберкулозе, са обдаништем и другим пратећим садржајима. Централни део је био решен на исти начин као и на нижим нивоима (сл. 11).

Собе на одељењима је требало да међусобно буду подељене зидовима који су до висине подеста били од стакла, што је обезбеђивало прегледност целог одељења. Веранде су биле планиране испред сваког одељења, тако да буду непосредно приступачне из сваке болничке собе, али и да имају засебан улаз за родитеље. Њихова главна намена биле су родитељске посете, организоване тако да родитељи могу да виде своју децу кроз прозор, без улажења у собе. Амброжић је истакао да је то начин на који су посете обављане у бараци и да се он показао као веома добар, због чега су одлучили да га задрже и у новом објекту (Амброжић 1934: 9).

Изградња зграде Дечје клинике

Министарство просвете је средства за изградњу Клинике обезбедило тек у буџету за 1935/36. и 1936/37. школску годину. Радовима је руководило Министарство грађевина Краљевине Југославије, у чијем фонду у Архиву Југославије је сачувана комплетна документација, на основу чега је могуће пратити читав процес.²⁷

Познато је из ранијих истраживања да је освећење камена темељца обављено 4. октобра 1936. године (Маневић 1989: 28), чему су претходили рушење зграда преосталих од Астрономске опсерваторије и извођење земљаних радова (сл. 12).²⁸ Изградња Клинике је трајала од 18. августа 1936. до 14. августа 1937. године (сл. 13).²⁹ Са завршним

Сл. 12. Освећење камена темељца зграде Дечје клинике, 1936. година (архива УДК)

²⁷ АЈ-62, фасцикле 1421–1428.

²⁸ У архиви УДК сачувани су и списак званица, говор управника Клинике и копија повеље која је узидана у темеље.

²⁹ АЈ-62, фасцикла 1421, грађевински дневник, књиге 1 и 2.

радовима, односно унутрашњим уређењем, почело се тек 1939, и они су трајали до априла 1940. године.³⁰ Крајем те и почетком 1941. године постављени су ограде на степеништима и преградно стакло на операционој сали, завршени су керамички и браварски радови и изведено је проширење димњака.³¹

У једном послератном писму, Амброжић је истакао да се са радовима доста успорило већ у лето 1939. године, што је било последица свеопште кризе. Ипак, „један мали део зграде” је био довољно завршен до децембра 1940, па се Клиника преселила у њу и започето је са амбулантним радом, а пријем првих лежећих пацијената је био заказан за 7. април 1941. године. Иако је зграда претрпела оштећења током бомбардовања, запослени су санирали штету и наставили са радом. Након неког времена је настављено са оправкама и продужени су завршни радови, што је трајало до краја 1943. године.³²

Да се са радовима наставило активно и током Другог светског рата, види се и на основу архиве Министарства грађевина. Одатле се сазнаје да је постављање електричних инсталација и инсталација централног грејања започето 1938/1939, а завршено 1941. године.³³ Од 1941. до 1943. су извођени додатни завршни радови у ентеријеру, монтирани су кухиња, кухињски лифтови и санитарије, опремљене су перионице и просторије за сушење веша, са пратећим апаратима, и постављене високе и ниске заштитне ограде.³⁴ Уградни намештај је монтиран у фазама, између децембра 1941. и новембра 1942, у новембру 1941. године покренута је набавка рендгенског апарата, а у јулу 1942. ролетни.³⁵

Сл. 13. Зграда Дечје клинике током изградње, 1936–1940. година (ФМЗ)

³⁰ АЈ-62, фасцикла 1423. Један део тих радова је био завршен у јануару 1940, а обухватио је део просторија у приземљу, које су уступљене управи Клиничке болнице.

³¹ АЈ-62, фасцикле 1427 и 1428. Проширење димњака је тражио лично Амброжић, сматрајући да је сигурније да постоји опција и за шпорете на чврсто гориво, а не искључиво на електричну енергију.

³² Архива УДК, писмо Амброжића Слободану Видаковићу, од 29. јануара 1945.

³³ АЈ-62, фасцикле 1424, 1425 и 1427.

³⁴ АЈ-62, фасцикле 1423–1428.

³⁵ АЈ-62, фасцикле 1424 и 1426.

Зграда Дечје клинике током и након Другог светског рата

Према неким изворима, зграда Дечје клинике је била једина која је током рата задржала своју намену, због чега су се у њу уселиле и друге клинике. Она је током окупације имала на располагању 35 кревета за лежеће пацијенте, амбуланту, диспансер и саветовалиште за одојчад („ПЕДИЈАТРИЈСКА КЛИНИКА” 1970: 216; ПОПАДИЋ 2022: 290). У извештају Медицинског факултета насталог после рата наводи се да је зграда оштећена у бомбардовању 1941, затим 1944, као и у борбама за ослобођење Београда, да је много апарата, средстава и књига украдено, али и да радови на уређењу нису ни били комплетирани пре рата. То се првенствено односило на просторије за наставу, амфитеатар и научне лабораторије.³⁶

Током борби за ослобођење Београда 1944. године у Дечјој клиници је био смештен Главни штаб генерала Владимира Жданова, а на кровној тераси осматрачица, због чега је зграда претрпела значајна оштећења („ПЕДИЈАТРИЈСКА КЛИНИКА” 1970: 216; ЧОЛОВИЋ 2022: 90). Након рата, на њу је постављена спомен-плоча која је требало да подсећа на тај догађај.³⁷

Први већи радови на обнови и завршетку зграде спроведени су одмах након рата, а на њима је био ангажован и њен предратни пројектант, архитекта Милан Злоковић.³⁸ Клиника је у пуном капацитету почела да ради 1947. године (сл. 14). Затим је, током 1960. и 1961. године, уследила значајнија адаптација, у склопу које је број постеља повећан са 125 на 174 за педијатрију и са 75 на 141 за хирургију („ДЕЧЈА ХИРУРШКА КЛИНИКА” 1970: 172–173; „ПЕДИЈАТРИЈСКА КЛИНИКА” 1970: 216; ПОПАДИЋ 2022: 245–246).³⁹ Током последње деценије XX века реализована је велика адаптација, која је подразумевала и веома контроверзну доградњу. Тешко стање у којем се Клиника налазила почетком 1990-их година резултирало је донаторском кампањом у склопу које је скупљен новац за нову опрему, обнову и реконструкцију, али и доградњу. Значајно проширење капацитета, од преко 3.000 m², остварено је доградњама подземне етаже и четвртог спрата, који је свечано отворен у априлу 1995. године. Радови на подземној

³⁶ ДАС, Г-203, фасцикла 1, „Извештај Медицинског факултета у Београду о његовом стању пре овог рата – о штетама које је претрпео за време рата и његовим потребама за обнову”.

³⁷ Текст на спомен-плочи је био следећи: „Овде је у октобру 1944. г. херој Совјетског савеза В. И. Жданов извршујући наређења великог маршала Стаљина командовао у славној битци за Београд јединицама Црвене Армије које су хитајући од Стаљинграда носећи у срцима патње и борбу Београда дошле у помоћ Народноослободилачкој војсци Југославије и пролиле своју племениту крв за слободу наше домовине и њене престонице”. Фотографија спомен-плоче, као и препис текста, уз напомену „скинута”, сачувани су у: ИАБ, Фонд Градског одбора Савеза бораца НОР-а Београда 1947–1963, кутија 70.

³⁸ У Фондацији „Милан Злоковић” је сачувана документација из 1946. и 1947. у чијој изради је као пројектант или аутор предмера и предрачуна потписан Милан Злоковић, а која се односи на обнову зграде, обнову и завршне радове на амфитеатру, израду заклона од сунца на терасама, поправку инсталација централног грејања и вентилације, изградњу теретног лифта и преправку инсталација јаке и слабе струје.

³⁹ Део техничке документације се чува у ИАБ: ИАБ, ОГБ, ТД 27-1-62; ИАБ, ОГБ, ТД 35-5-65; ИАБ, ОГБ, ТД 7-8-63. У згради су од 1947, као два одвојена одељења, функционисале педијатрија и дечја хирургија. До спајања те две клинике у једну, названу Дечја клиника на Врачару, дошло је 1957. године.

Сл. 14. Зграда Дечје клинике после Другог светског рата (архива УДК)

етажи, где су смештени дијагностички центар, хируршка поликлиника са хитном службом, дневном болницом и две операционе сале, започети су 1993, а простор је почео са радом у октобру 1996. године.⁴⁰ Истовремено су реновирана и адаптирана друга одељења. Неопходно је напоменути да те доградње нису реализоване у складу са прописаним мерама техничке заштите објекта, да су биле у супротности са добијеним дозволама и спроведене упркос противљењу струке, коју су представљали запослени у надлежним заводима и чланови Друштва архитеката Србије, као и да су њима нарушене архитектонске вредности објекта.⁴¹ Иницијатива да се зграда врати у првобитно стање, а проширење капацитета реализује изградњом анекса према Делиградској улици, појавила се 2011. године. Иако су је подржали и тадашња управа Клинике и представници Завода за заштиту споменика културе града Београда

⁴⁰ Подаци су преузети из говора управника Клинике током извођења тих радова, Душана Шћепановића, насловљеног „Поводом јубилеја – 90 година рада Универзитетске дечје клинике. Развој клинике у периоду 1990–2001”, који се чува у архиви УДК.

⁴¹ Документација о томе је сачувана у Заводу за заштиту споменика културе града Београда, досије споменика културе 240/3. Вид. и: ВЛАГОЈЕВИЋ 2003: 209; ЂУРЂЕВИЋ 2011: без пагинације; КАДИЈЕВИЋ 2023: 168.

(Ђурђевић 2011: без пагинације), проблем неадекватне доградње је остао нерешен до данас.

Закључак

Овај рад је настао са циљем да се расветле подаци везани за подизање зграде Дечје клинике, који су остали непознати или им је мање пажње посвећено у ранијим истраживањима, али и да се иницирају даља истраживања, којима би се употпунило познавање историјата тог објекта. Иако су питања о којима је претходно расправљано веома релевантна, а архитектура зграде несумњиво значајна, чинило се потребним да се расветле и остале околности везане за пројектовање и подизање зграде. Важно је било размотрити улогу и допринос управника Клинике, доктора Матије Амброжића, без чијег свесрдног залагања не би ни дошло до подизања зграде. Његов утицај несумњив је и у самом пројекту, првенствено што се тиче унутрашње организације и намене просторија, а на шта додатно указује и чињеница да је био потписан на идејним решењима. Није неважно ни сазнање да Милан Злоковић претходно није имао искуства у пројектовању болничких објеката, а да је прилику која му се пружила са радом на згради Дечје клинике искористио, додатно се усавршавајући на студијским путовањима, у директним контактима са пројектантима и управницима болница и посвећеном студирању релевантне литературе. Резултат тога је више од 10 пројеката за различите болничке објекте, посебно након Другог светског рата, као и изградња Дома народног здравља у Рисну и дорада и руковођење реализацијом пројекта данашњег Института за ортопедско-хируршке болести „Бањица”. Иако су увидом у разноврсту архивску грађу осветљене различите непознанице у вези са зградом Дечје клинике, могућности за даља истраживања нису исцрпљене. Два правца у којем би она несумњиво могла да крену подразумевају разматрање процеса пројектовања и изградње из угла Милана Злоковића, што би било могуће у случају да се у архиви Фондације пронађу његови дневници или други записи који би се односили на ту тему, али и компарацију са пројектима других болничких објеката које је Злоковић проучавао. Други правац подразумева детаљније истраживање преправки из друге половине XX века, које, на основу за сада расположивих података и грађе, није било могуће у потпуности реконструисати. На тај начин би било могуће у континуитету сагледати промене до којих је дошло, почевши од прве визије наручиоца и пројектанта, до ситуације која се данас затиче на терену, а која је окарактерисана као дева-стација једног од најзначајнијих примера модерне архитектуре у Београду.

ИЗВОРИ

Архива Универзитетске дечје клинике
Архив Југославије, Фонд Министарства грађевина (АЈ-62)

Државни архив Србије, фонд Медицинског факултета (Г-203)
Завод за заштиту споменика културе града Београда, досије споменика културе 240/3
Историјски архив Београда, Фонд Општине града Београда, Техничка дирекција и Фонд
Градског одбора Савеза бораца НОР-а Београда 1947–1963
Музеј града Београда, Збирка за архитектуру и урбанизам и Легат Милана Злоковића
Фондација „Милан Злоковић”

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

<https://beogradskonasledje.rs/arhiva-2/univerzitetska-decja-klinika> (приступљено 14. 9. 2023)

ЛИТЕРАТУРА

- „III ИНТЕРНА КЛИНИКА.” У: *Медицински факултет Универзитета у Београду 1920–1935*. Београд: Технички факултет („III INTERNA KLINIKA.” У: *Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu 1920–1935*. Beograd: Tehnički fakultet), 1935, 76–82.
- АМБРОЖИЋ, Матија. *Првих 10 година Универзитетске дечје клинике у Београду (1924–1934)*. Београд: Универзитетска дечја клиника, без сигнатуре (АМБРОЖИЋ, Матија. *Prvih 10 godina Univerzitetske dečje klinike u Beogradu (1924–1934)*. Beograd: Univerzitetska dečja klinika, bez signature), 1934. Рукопис је у скраћеној форми објављен у: „Дечја клиника.” У: *Медицински факултет Универзитета у Београду 1920–1935*. Београд: Технички факултет („Dečja klinika.” У: *Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu 1920–1935*. Beograd: Tehnički fakultet), 1935, 92–100.
- АМБРОЖИЋ, Матија. *Неколико мисли лекара о организацији праћења болничких објеката*. Београд: Архив Југославије, Фонд 62, фасцикла 1424 (АМБРОЖИЋ, Матија. *Nekoliko misli lekara o organizaciji građenja bolničkih objekata*. Beograd: Arhiv Jugoslavije, Fond 62, fascikla 1424), 1941.
- АНТЕШЕВИЋ, Небојша. *Архитект Милан Злоковић и фотографија: београдске реализације од 1924. до 1941. године*. Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда (АНТЕШЕВИЋ, Nebojša. *Arhitekt Milan Zloković i fotografija: beogradske realizacije od 1924. do 1941. godine*. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda), 2023.
- БАНКОВИЋ, Ангелина. *Од приватне заоставштине до музејске збирке: проблем музејске збирке Лејана Милана Злоковића у Музеју града Београда*. Докторска дисертација. Филозофски факултет Универзитета у Београду (БАНКОВИЋ, Angelina. *Od privatne zaostavštine do muzejske zbirke: problem muzealizacije Legata Milana Zlokovića u Muzeju grada Beograda*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), 2021.
- „БЕОГРАД ЋЕ ДОБИТИ НОВУ МОДЕРНУ УНИВЕРЗИТЕТСКУ ДЕЧЈУ КЛИНИКУ.” *Време* 11. октобар 1935 („БЕОГРАД ЋЕ ДОБИТИ НОВУ МОДЕРНУ УНИВЕРЗИТЕТСКУ ДЕЧЈУ КЛИНИКУ.” *Vreme* 11. oktobar 1935): 6.

- БЛАГОЈЕВИЋ, Љиљана (ур.). *Професор архитекџи Милан Злоковић (1898–1965): свечаносџи њоводом обележавања 50 љодина од смрти*. Београд: Архитектонски факултет (БЛАГОЈЕВИЋ, Љилјана (ур.). *Profesor arhitekt Milan Zloković (1898–1965): svečanost povodom obeležavanja 50 godina od smrti*. Beograd: Arhitektonski fakultet), 2015.
- „ДЕЧЈА ХИРУРШКА КЛИНИКА.” У: *50 љодина Медицинској факулџеџи Универзитетџи у Београду*. Београд: Галеника („ДЕЧЈА ХИРУРШКА КЛИНИКА.” У: *50 godina Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*. Beograd: Galenika), 1970, 177–173.
- ЂУРЂЕВИЋ, Марина. „Живот и дело архитекте Милана Злоковића (1898–1965).” *Годишњак града Београда* (ЂУРЂЕВИЋ, Marina. „Život i delo arhitekta Milana Zlokovića (1898–1965).” *Godišnjak grada Beograda*) XXXVIII (1991): 145–168.
- ЂУРЂЕВИЋ, Марина. „Дечја клиника две деценије након надградње у контексту најновије иницијативе за враћање објекта у првобитно стање као повод за дијалог.” У: ДИМИТРИЈЕВИЋ МАРКОВИЋ, Светлана, Нада Живковић (ур.). *Наслеђе и дијалог* [Електронски извор]. Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда (ЂУРЂЕВИЋ, Marina. „Dečja klinika dve decenije nakon nadgradnje u kontekstu najnovije inicijative za vraćanje objekta u prvobitno stanje kao povod za dijalog.” У: ДИМИТРИЈЕВИЋ МАРКОВИЋ, Svetlana, Nada Živković (ур.). *Nasleđe i dijalog* [Elektronski izvor]. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda), 2011, без пагинације (bez paginacije).
- ЗДРАВКОВИЋ, Иван. „Палата Државне штампарије и дечје поликлинике.” *Правда* 16. фебруар 1940 (ЗДРАВКОВИЋ, Ivan. „Palata Državne štamparije i dečje poliklinike.” *Pravda* 16. februar 1940): 8.
- КАДИЈЕВИЋ, Александар. *Југословенска архитекџура између два светска рата (1918–1941): контексти тумачења*. Београд: Универзитет у Београду – Филозофски факултет (КАДИЈЕВИЋ, Aleksandar. *Jugoslovenska arhitektura između dva svetska rata (1918–1941): konteksti tumačenja*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet), 2023.
- МАНЕВИЋ, Зоран. *Злоковић*. Београд: Институт за историју уметности – Музеј савремене уметности (МАНЕВИЋ, Zoran. *Zloković*. Beograd: Institut za istoriju umetnosti – Muzej savremene umetnosti), 1989.
- МАНЕВИЋ, Зоран. „Злоковић Милан.” У: МАНЕВИЋ, Зоран (ур.). *Лексикон неимара*. Београд: Грађевинска књига (МАНЕВИЋ, Zoran. „Zloković Milan.” У: МАНЕВИЋ, Zoran (ур.). *Leksikon neimara*. Beograd: Građevinska knjiga), 2008, 137–153.
- МЕДИЦИНСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ 1920–1935. Београд: Технички факултет (МЕДИЦИНСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ 1920–1935. Beograd: Tehnički fakultet), 1935.
- МИЛАШИНОВИЋ МАРИЋ, Дијана. *Архитекџа Јан Дубови*. Београд: Задужбина Андрејевић (МИЛАШИНОВИЋ МАРИЋ, Dijana. *Arhitekta Jan Dubovi*. Beograd: Zadužbina Andrejević), 2001.
- МИШИЋ, Биљана. *Средња Европа и Београд: архитекџонски утисци 1919–1941*. Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда – Институт за савремену историју (МИШИЋ, Biljana. *Srednja Evropa i Beograd: arhitektonski uticaji 1919–1941*. Beograd: Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda – Institut za savremenu istoriju), 2022.
- ПАНИЋ, Вања. *Милан Злоковић. Афирмација модернизма*. Београд: Архитектонски факултет Универзитета у Београду (ПАНИЋ, Vanja. *Milan Zloković. Afirmacija modernizma*. Beograd: Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu), 2011.
- ПОПАДИЋ, Душан. „Основна настава.” У: ДАВИДОВИЋ, Лазар (ур.). *Сво љодина Медицинској факулџеџи Универзитетџи у Београду*. Београд: Медицински факултет (ПОПАДИЋ, Dušan.

- „Osnovna nastava.” U: DAVIDOVIĆ, Lazar (ur.). *Sto godina Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*. Beograd: Medicinski fakultet), 2022, 139–300.
- С. Л. „Данас се полаже камен темељац за нову Дечју клинику.” *Политика* 4. октобар 1936 (S. L. „Danas se polaže kamen temeljac za novu Dečju kliniku.” *Politika* 4. oktobar 1936): 14.
- ЧОЛОВИЋ, Радоје. „Медицински факултет у Београду од 1920. до 1946. године.” U: ДАВИДОВИЋ, Лазар (ур.). *Сто година Медицинског факултета Универзитета у Београду*. Београд: Медицински факултет (ČOLOVIĆ, Radoje. „Medicinski fakultet u Beogradu od 1920. do 1946. godine.” U: DAVIDOVIĆ, Lazar (ur.). *Sto godina Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*. Beograd: Medicinski fakultet), 2022, 53–91.
- БЈАЖИЋ КЛАРИН, Tamara. „Међународни натјецај за Закладну болницу и клинике Медицинског факултета у Загребу 1930.–1931. године.” *Prostor* 71/72 (2012): 282–295.
- БЛАГОЈЕВИЋ, Ljiljana. *Modernism in Serbia. The Elusive Margins of Belgrade Architecture 1919–1941*. Massachusetts: The MIT Press, 2003.
- БЛАГОЈЕВИЋ, Ljiljana. *Itinerari: moderna i Mediteran. Tragovima arhitekata Nikole Dobrovića i Milana Zlokovića*. Beograd: Službeni glasnik – Arhitektonski fakultet, 2015.
- ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ, Jelena. „Franc Grejer (Franciszek Groer, 1887–1965), osnivač katedre pedijatrije i Dečje klinike Medicinskog fakulteta u Beogradu.” U: ДИМИТРИЈЕВИЋ, Bojan, Andrzej Zaćminski, Nebojša Stambolija (ur.). *Jugoslavija i Poljska: veza i međusobni odnosi u XX veku*. Beograd: Institut za savremenu istoriju; Bidgość: Istorijski fakultet Univerziteta Kazimira Velikog, 2022, 489–510.
- МАНЕВИЋ, Zoran. *Pojava moderne arhitekture u Srbiji*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 1979.
- МАРЈАНОВИЋ, Minja. “Milan Zloković and the Problem of Proportions in Architecture.” *SAJ* 02/1 (2010): 69–96.
- МИТРОВИЋ, Minja, Zorana Đorđević. “Zloković’s Understanding of Reciprocal Concatention.” *Nexus Network Journal* 20/1 (2018): 187–213.
- ПАНИЋ, Vanja. “Public Buildings of Architect Milan Zloković – Affirmation of Modern Architecture in Serbia.” *SAJ* 02/1 (2010): 47–68.
- ПУТНИК ПРИЧА, Vladana. „Odgovor arhitekata Jugoslavije na zdravstvene izazove i krize 1918–1941.” *Istorija* 20. veka XLI/1 (2023): 45–66.

Angelina Ž. Banković

ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION OF
THE UNIVERSITY CHILDREN’S CLINIC IN BELGRADE (1932–1947)

Summary

The Children’s Clinic (today the University Children’s Clinic) in Belgrade is often noted as one of the most significant achievements of Serbian modern architecture and the most important work by architect Milan Zloković. The building gained the status of cultural monument in 1992. It has continuously been the subject of numerous researches, primarily related to its design and

the achievements of the architect. In this paper, the complete history of the building is given. In addition to already published data, the archival resources not being the focus of earlier research are presented. The circumstances and reasons that led to the construction of the new building of the Children's Clinic, which had previously been located in various temporary locations since its foundation in 1924, are presented. The selection and process of obtaining the plot on which it was built, as well as the contribution of the Clinic's director, Matija Ambrožič MD, are considered. According to archival material, it is concluded that, due to the reduction in construction costs, the first and second preliminary designs were created in 1932, and the final design was completed in October 1933. Based on the insight into the projects and archival material, the design of the building is given, with interpretations of Milan Zloković's design achievements recognized by earlier researchers, as well as the internal organization and purpose of the rooms. The documentation preserved in the Archives of Yugoslavia enabled a precise reconstruction of the construction process, which began in 1936, was largely completed by 1943, and finally completed in 1947. How much the building was damaged during the Second World War, as well as the changes and extensions made in the second half, and, especially, in the last decade of the 20th century, are also presented.

Keywords: University Children's Clinic, construction, design, architect, Milan Zloković.